

เทศน์เช้า วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๔๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

แล้วแต่ความเห็นคนนะ ความเห็นคนเราเข้าถึงศาสนาขนาดไหน ตัวศาสนา เห็นไหม
ธรรมะนี้เป็นของเก่าแก่ ในสัมพุทธศาสนาขนาดนี้ เวลาคบสวดมนต์พระพุทธรูป ๕๐๐ พระองค์
พระพุทธรูปเจ้าล้าน ๆ พระองค์ เห็นไหม มีพระพุทธรูปเจ้ามาตลอดไป แล้วพระพุทธรูปเจ้ามาตรัสรู้ ตรัสรู้
ธรรมอย่างนี้ ธรรมคืออริยสัจ มรรคคืออริยสัจจ มรรคคือเครื่องดำเนินของสังฆธรรม

สังฆธรรม เห็นไหม อริยสัจนี้มันมีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มรรคนี้เป็นเครื่องดำเนิน สิ่งนี้มี
อยู่โดยดั้งเดิมเป็นของเก่าแก่ แล้วเราไม่เคยเข้าใจกัน มันเป็นเรื่องลึกลับ ลึกลับที่ว่ามันเป็นความ
ลึกซึ้งในหัวใจที่ไม่มีใครสามารถจะขุดคุ้ยขึ้นมาได้เลย องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้อง
สะสมบุญญาธิการมามากมายมหาศาล ถึงได้มาตรัสรู้สิ่งที่มีอยู่

เจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ไม่อยากจะเทศน์ว่าการ
ไม่อยากจะสอนใครเลย เพราะมันเป็นสิ่งที่ว่าใครหนอจะรู้สิ่งนี้ได้ มันเป็นเรื่องลึกลับขนาดนั้นมัน
ถึงสามารถชำระกิเลสในความลึกลับของในหัวใจเราได้ แล้วเรากลับมาใหม่ เราเกิดมาทุกคนเกิด
มาแล้วก็ว่าเป็นชาติเดียว เกิดมาก็ว่าพบพระพุทธศาสนา เกิดมาก็ว่ามีอยู่แล้ว เป็นของสองพันกว่าปี
เป็นของเก่าแก่

ของเก่าแก่ของศรีของล้ำสมัยไป พวกเราถึงไม่สามารถจะเข้าถึงธรรมได้ แล้วประเพณี
วัฒนธรรมมันก็เหมือนกับลอยฟ่องอยู่บนน้ำ บนผิวน้ำมีสิ่งใดลอยอยู่บนสิ่งนั้น เราจะเห็นสิ่งนั้น
เป็นว่าสิ่งนั้นลอยมาแล้วปกคลุมน้ำไว้อยู่ เหมือนกับสิ่งที่ปกคลุมน้ำอยู่แล้วลอยอยู่บนเหนือน้ำนั้น
ประเพณีวัฒนธรรมเป็นแบบนั้น

ถ้าประเพณีวัฒนธรรมทำให้เราเป็นคนดี ประเพณีนะ ถ้าประเพณีเข้มแข็งนี้มันมีอำนาจ
เหนือกฎหมายนะ ถ้าเราทำผิดสิ่งนั้นสังคมจะปฏิเสธเราเลย ถ้าสังคมปฏิเสธเราเราจะเข้าสังคม
ไม่ได้ ประเพณีวัฒนธรรมมีอำนาจขนาดนั้น แต่ประเพณีวัฒนธรรมนี้เป็นความยึด เป็นความยึดว่า

เราจะถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง แล้วบางทีมันก็เสื่อมไป เสื่อมไปแล้วคนฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ จะเป็นอยู่
อย่างนั้น ประเพณีพื้นที่อย่างหนึ่งก็เป็นอย่างหนึ่ง

นี่ก็เหมือนกัน ในประเพณีวัฒนธรรมการทอดกฐินมันก็เหมือนกับประเพณีต่าง ๆ ไป ต้อง
มีธง ต้องมีธงตะขาบ ต้องมีอะไร ถึงจะเป็นครบองค์ประกอบไป อันนี้ว่าสมัยพุทธกาลนะเกิด
ขึ้นมาเพราะสิ่งใด มันเพราะประเพณีมันยาวนานมา สิ่งนี้ยาวนานมานี้เพราะเหตุว่ามันมีตะขาบ มี
ตะเข้ มีอะไรนี่ เพราะสิ่งนั้นเพื่อว่าเขาจะทำบุญกุศลของเขา เขาจะเป็นไปของเขา เพราะว่ามีสิ่งนั้น
มาแล้วเราถึงเอาสิ่งนั้นเป็นเครื่องประกอบ

แต่ความจริงแล้วมันก็เรื่องของกฐินแล้วเรื่องของพระพุทธเจ้าอนุญาตให้เรื่องตัดผ้าเท่านั้น
เอง ตัดผ้ากฐิน เห็นไหม สำคัญคือตัวผ้ากฐิน ตัวผ้ามันเพราะว่าพระภิกษุนี้จำพรรษาแล้วไปเฝ้า
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ออกพรรษาแล้วไปเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วผ้า
ขาดผ้าเปื่อยผ้าเปื่อย พระพุทธเจ้าบอกว่า “ถ้ายังจำพรรษาแล้วให้อานิสงส์ของพรรษาให้ได้
ทอดกฐิน ให้พระได้ตัดผ้าได้กรานกฐินก่อน”

นี่มาติกา ๘ มาติกา ๘ หมายถึงว่าผู้ที่จะได้ อานิสงส์ของผ้ากฐิน พระนี้ต้องตัด ต้องเนา ต้อง
เย็บ ต้องข้อม ให้ผ้ามันเป็นผ้าสบงผ้าจีวรขึ้นมา เป็นครบองค์เพราะอะไร? เพราะเป็นความสามัคคี
ของพระนั้น พระนั้นจะทำได้เพราะต้องมีสามัคคี สมัยก่อนไม่มีจักร ต้องเย็บด้วยมือแล้วเสร็จ
ภายในวันเดียว สิ่งที่จะเสร็จภายในวันเดียวนี้มีความสามัคคีในสงฆ์นั้น

พระพุทธเจ้านี้วินัยวางไว้เพื่อความอยู่ดีของสงฆ์ เพื่อความผาสุกของสงฆ์นั้น เพื่อความ
สะอาดสุขของบริษัท ๔ มันต้องมีความสามัคคีต้องมีความร่วมมือกันทุก ๆ อย่าง แล้วสิ่งนั้นจะ
สมประกอบ สิ่งนั้นสมประกอบความสามัคคีความร่วมมืออันนั้นมันเป็นบุญกุศลขึ้นมา บุญกุศล
เกิดขึ้นจากตรงนี้ไง หัวใจมันอยู่ตรงที่ว่าตัดผ้ามันนะ

ความได้มาเหมือนกัน กฐินจะได้มา จะเป็นว่ากฐินเป็นกรานหรือไม่เป็นกราน ถ้ากราน
กฐินได้มา กฐินนั้นต้องบริสุทธ์ ถ้าได้มาไม่บริสุทธ์ ไปขอเอาเป็นเรานี้มันไม่บริสุทธ์ แต่เดี๋ยวนี้
เป็นกรานอย่างนั้นทั้งหมดเลย กฐินนี้เรียกร้อยเอา ขอเอาตลอดไป แล้วมันเป็นว่ามันได้มาแล้วมัน
จะไม่เป็นความบริสุทธ์ นั้นเป็นเรื่องของประเพณี เพราะเรายึดกันตรงนั้น

แต่ถ้าเรายึดกันที่ว่าเจตนา ความเป็นองค์กฐินนี้เกิดขึ้นมาจากเราตั้งใจทอดผ้ากฐินแล้ว ผ้ากฐินนั้นเกิดจากเจตนาของเราแล้วพระทำถูกต้องตามธรรมวินัย สิ่งนั้นเป็นหัวใจมันอยู่ตรงนั้น ศาสนาอยู่ตรงนี้แล้วมันจะเคลื่อนออกไปขนาดไหนแล้วแต่โลก โลกจะเคลื่อนออกไปพาทออกไป ศาสนานี้เป็นเรื่องเก่าแก่ ธรรมะนี้เป็นของเก่าแก่ เก่าแก่มาก เก่าแก่จนเราแบบว่ามองข้ามไป

แล้วเรายู่กับโลกเขา อยู่กับโลกเขาว่าถ้ามีบุญกุศลนี้ต้องประสบความสำเร็จทางโลก ทำเรื่องของโลกแล้วจะมีประสบความสำเร็จ จะต้องมั่งมีศรีสุข ความมั่งมีศรีสุขนั้นถ้าคนสร้างบุญกุศลมามันจะมั่งมีศรีสุข แล้วพร้อมกับความสุขในหัวใจถ้าเขามีธรรมในหัวใจ แต่ถ้ามันมั่งมีศรีสุขแล้วไม่มีธรรมในหัวใจ สิ่งนั้นเป็นของที่เราร้อน เป็นเรื่องที่หวาดระแวง เป็นที่ต้องสงวนรักษา มันจะเป็นความทุกข์ไปทั้งหมดเลยถ้าหัวใจนั้นไม่มีธรรม

ถ้าหัวใจนั้นไม่เข้าใจธรรม แล้วธรรมเกิดขึ้นมาจากไหน? ธรรมนี้มันมีอยู่โดยดั้งเดิม แล้วหัวใจเรานี้เกิดตาย ๆ มา การเกิดและการตายในหัวใจนี้มันเป็นการสะสมบารมี ถ้าเราสะสมบารมีเราทำคุณงามความดีมา เราจะมีผลปรารถนา มีหัวใจที่ว่าปรารถนาจะเข้ามาในเรื่องของศาสนา ทาน ศีล ภาวนา เรื่องของท่าน ทำทานกัน ให้ทานกัน บุญกุศลนี้ ทำทานก็เป็นเรื่องแสนยาก เป็นเรื่องทุกข์เรื่องยาก เรื่องการแสวงหา

นั่นเป็นเรื่องทุกข์เรื่องยากเพราะมันเป็นเรื่องหยาบ มันต้องให้มีทานก่อน แล้วมีศีล ศีล ความปกติของใจ ถ้าใจมันจะปกติขึ้นมามันจะมีความไม่คิดออกไป มันดัดแปลงตนได้ด้วย ความบังคับตนใจ ถ้าไม่มีศีลบังคับตนนะ เวลามันคิดอะไรนี้มันไม่มีขอบไม่มีเขต มันก็คิดไปตามประสามัน แต่ถ้ามีศีลขึ้นมา สิ่งนี้มันเป็นความผิดแล้วนะ สิ่งนี้เป็นความว่าไม่สมควรจะคิด มันดัดแปลงขึ้นมา มันจะเป็นสมาธิเข้ามา เป็นภาวนาเข้ามา

ถ้าสิ่งนี้มันละเอียดเข้ามา เห็นไหม ของเก่าแก่เก่าแก่ที่หัวใจนี้ หัวใจนี้เก่าแก่ยิ่งกว่าเก่าแก่อีก เพราะการเกิดและการตาย เราเกิดมานี้ แต่ละภพชาติขึ้นมา นี้ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีต้นไม่มีปลาย บุญเพนิวาสนุสติญาณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเครื่องประกัน ประกันเลยว่าการเกิดมานี้พระพุทธเจ้าเกิดมามากมายมหาศาล เกิดเป็นสัตว์ก็เป็น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านะ เกิดเป็นนกเป็นกานี่เกิดมาตลอด เกิดเป็นกวาง เกิดเป็นอะไร พระพุทธเจ้าเกิดมาตลอด

แล้วพระพุทธเจ้าสร้างสมบารมีมาขนาดไหน เป็นศาสดาของเรา เป็นครูของเรา แล้วอย่างพวกเราจะไม่เกิดอย่างนั้นบ้างหรือ? จะไม่เป็นไปอย่างนั้นนะหรือ? ถ้าเราเชื่อสิ่งนั้น เราเชื่อครูบา

อาจารย์ เชื่อก็คัมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว แล้วเราจะเชื่อว่าเกิดตาย ๆ มา ใจเราก็เกิดตาย ๆ มาตลอด มันถึงย้อนกลับเข้ามาใจ เชื่อในเรื่องศาสนา เชื่อในเรื่องคุณงามความดี

งานในการนั่งสมาธิภาวนานี้ ถ้าคนไม่มีความคิด ไม่มีความเชื่ออะ เสียเวลามาก ชีวิตหนึ่ง ควรจะแสวงหาสิ่งทีความพอใจของตัวเอง จะคิดอย่างไร จะปรารถนาขนาดไหนก็ต้องควรจะเป็นแบบนั้น ทำไมต้องมาทุกข์มายาก ต้องมาทรมานตน ผู้ที่ทรมานตน องค์กรสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเวลาพระสาวกพาลูกศิษย์ไปหาว่า “ใครเป็นผู้ทรมาน? ใครเป็นผู้ทรมาน?”

การทรมานตน การมีครูบาอาจารย์นี้เป็นของที่แสนยาก มันจะเชื่อได้อย่างไร? ถ้ามันไม่เชื่ออะ เราเองเราก็ไม่เชื่อเรา เราไม่เชื่อเราเราก็ไม่เชื่อทุก ๆ อย่าง พระที่ปฏิบัติไม่ได้เพราะเหตุอันไฉน เหตุที่ว่าเราทำมา เราทุ่มมาเต็มทีเลย เรายังปฏิบัติไม่ได้ผลเลย แล้วคนอื่นจะทำได้หรือ? ตรงนี้มันไม่เชื่อ ไม่เชื่อว่าเราทำไม่ได้คนอื่นก็ต้องทำไม่ได้เหมือนเรา มันไม่ได้คิดหรือว่าคนนี่สะสมมาขนาดไหน ความเห็นของใจนี้มันสะสมมาขนาดไหน

มันเรื่องของ การเวียนตายเวียนเกิด มันมีอำนาจมาขนาดไหน ความคิดของเรา บางทีเรายังสลดสังเวชในความเห็นของเราเลย เราคิดผิด เราทำผิด แล้วเรานึกได้นี้เรายังสลดสังเวช เรายังคิดว่ามันไม่ควรทำเลย ทำไมเราขยับยังตัวเราไม่ได้ แล้วความคิดของครูบาอาจารย์จะไม่มีอย่างนี้หรือ? การประพฤติปฏิบัติของครูบาอาจารย์จะไม่มีความสามารถเข้ามาเห็นถึงใจ ย้อนกลับเข้ามาจากภายในได้หรือ?

เพราะมีใจเหมือนกัน แต่ใจหยาบใจละเอียดต่างกัน ถ้าใจหยาบขึ้นมามันก็คิดได้แต่ความคิดของเรา ความคิดนี้ยังจับต้องตัวเองไม่ได้เลย คิดว่าความคิดนี้มาจากไหนนี้ยังไม่รู้จักเลย แต่ครูบาอาจารย์สามารถจับความสงบของใจได้ จับต้องความคิดของเราได้ ความคิดนี้เป็นเหมือนวัตถุสิ่งหนึ่ง เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งเลย เป็นของชิ้นหนึ่งเลยที่เราจับต้องได้

แล้วเราจับต้องได้ แล้วเรามาพลิกแพลง พลิกแพลงดูความคิดใจ ความคิดนี้มันเกิดมาจากไหน? ความคิดนี้เป็นได้อย่างไร? มันเป็นขั้น ๕ เป็นสัญญา สัญญาเกิดขึ้นก่อน มันความคิดขึ้นก่อน มันวิญญูณรับรู้นี้สังขารปรุงแต่งขึ้นไป มันเป็นวัตถุสิ่งหนึ่งที่เราสามารถจับแล้วเราพลิกแพลงหรือว่าคูสิ่งนั้นมันเคลื่อนไหวไปได้อย่างไร? ความคิดนี้มันเคลื่อนไหวไปในขั้นนี้มันเคลื่อนไหวไปได้อย่างไร?

พอมันเคลื่อนไหวออกไปนี่มันไปรับรู้สิ่งใด ถ้ามันมีกิเลสอยู่มันรับรู้สิ่งใดมันก็ยึดมันถือ มันอย่างนั้น ยึดมันถือมันความเห็นผิดของมันไง มันเห็นว่าสิ่งใดเป็นความพอใจ เป็นความชอบใจของมัน มันยึดอย่างนั้น แล้วยึดที่ไหนยึดลงไปไหนก็เป็นไฟทั้งหมดเลย สิ่งที่เป็นไฟ พระพุทธเจ้าบอกไว้เลย “อำนาจนั้นคือกองไฟ”

ผู้ที่มีอำนาจมาก ผู้ที่อยากจะปกครองประเทศนี้เข้าไปกอดในกองไฟ กอดในกองไฟ หมายถึงว่ามันเป็นสิ่งที่เราร้อน แต่เราต้องการอำนาจกัน ผู้ใดมีอำนาจ ผู้ใดมีตำแหน่งหน้าที่ มีอำนาจขึ้นมา มันใช้อำนาจนั้นแสวงหาผลประโยชน์ได้ แต่คนดี ถ้าอำนาจนั้นเป็นคนดีนะ คนที่สร้างสมบารมีมาอำนาจ อำนาจนั้นใช้ไปในทางธรรม ถ้าใช้ไปในทางธรรมประเทศชาติจะเจริญ คนอื่นก็เจริญจะมีความสุข ความสุขเกิดจากเรา นี่คืออำนาจวาสนาใจ

อำนาจวาสนาขึ้นมาปุ้บพุทธภูมิ เห็นไหม โพธิสัตว์ พระพุทธเจ้าโพธิสัตว์นี้เป็นกษัตริย์ เป็นผู้ปกครองแผ่นดิน แล้วพยายามให้แต่ความสุข พระเวสสันดรนี่สละทาน ๆ ตลอด ถึงชาติสุดท้าย สละจนหมดสิ้น สละออกไปเพื่อความสุขของหมู่ชน ทำบุญไว้ขนาดนั้น ถึงได้ตรัสรู้เป็นองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องบารมีครบ นี่พระโพธิสัตว์ เป็นผู้ให้เป็นผู้ที่สละ นั่นนะใจมันเปิดออกตลอด มันถึงย้อนกลับมาเห็นความเห็นของตัวเอง

บุพเพนิวาสานุสติญาณนี้มันเป็นญาณที่เกิดขึ้นเวียนออกไปข้างนอก จุติปปาทญาณ ญาณก็ส่งออกไป อาสวัภยญาณ นั่นนะอานาปานสติในการทำ ความสงบของใจว่าทำความสงบของใจนี้ สามารถชำระกิเลสได้ไหม อานาปานสติคือทำความสงบของใจ แต่ใจนี้สงบแล้วนี่สิ่งนี้เป็นพื้นฐาน เป็นสัมมาสมาธิยกขึ้นเป็นบุพเพนิวาสานุสติญาณ สิ่งนั้นส่งออกไป

อานาปานสติเป็นพื้นฐาน ใจสงบขึ้นมาแล้วย้อนออกไป มันก็ไม่ชำระกิเลส จุติปปาทญาณ ก็ไม่ชำระกิเลส จนอาสวัภยญาณ อาสวัภยญาณเกิดขึ้นจากอะไร? เกิดขึ้นจากอานาปานสติทำ ความสงบของใจเข้ามา ใจสงบเข้ามา ๆ จนย้อนกลับเข้ามาแล้วจับต้องใจได้ จับต้องสิ่งนี้แล้วพลิก แพลงหัวใจไปตามความเห็นของโลกเขา

โลกกิเลสคือมันจับใส่ไป แล้วทวนกระแสนกลับมาย้อนกลับมา จนเป็นอาสวัภยญาณ สิ้น อาสวะขัย ทำลายอาสวะขัยในหัวใจนั้นจบสิ้นไป ครูบาอาจารย์เป็นแบบนั้น เป็นผู้ทำลายสิ่ง ที่หมักหมมในหัวใจย้อนออกไป มันสิ้นออกไป มันถึงว่าเป็นสิ่งที่ธรรม ๆ ธรรมคือสัมผัสกับหัวใจ แล้วหัวใจนี้มันก็เป็นธรรมถ้ามันเป็นธรรม

แต่หัวใจของเรามันมีกิเลสปกปิดอยู่มันถึงเป็นกิเลส กิเลสในหัวใจ หัวใจนี้มันมีอยู่ในเรา ใจ มันถึงว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าถ้าใครรักษาใจ ใครควบคุมใจ ใครพยายามประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เติบ จงกรมภาวนาเพื่อจะให้มันหยุดนิ่งใจ ให้มันอยู่กับเรา อย่าให้มันอยู่กับความคิดต่าง ๆ อยู่กับ สิ่งของต่าง ๆ ที่มันคิดออกไป มันคิดออกไปมันอยู่กับสิ่งนั้นนะ คิดเรื่องโลกก็เป็นเรื่องโลก คิด เรื่องต่าง ๆ มันก็เป็นเรื่องนั้น ความคิดไปอยู่กับสิ่งนั้น

เราส่งออกตลอด ส่งหัวใจไปอยู่กับสิ่งนั้น แล้วแบกรับสิ่งใดไว้ ถ้าอยู่กับสิ่งนั้นมันก็เป็น ความร้อน ถ้ามันปล่อยวางเข้ามาพยายามทำความสงบของใจเข้ามามันก็ปล่อยวาง สิ่งที่เป็นทานก็ เป็นทาน สิ่งที่เป็นศีลก็เป็นศีล สิ่งที่เป็นภาวนาก็เป็นภาวนา แล้วมันเกิดขึ้นมาจากเราจงใจทำไหม ถ้าเราจงใจทำเราปรารถนาทำนี่ย้อนกลับเข้ามา ธรรมเป็นของเก่าแก่ เก่าแก่มาแต่ดั้งเดิม แล้วมีมา อย่างนี้ตลอดไป

แต่เราก็เกิดตาย ๆ มาเจอธรรมแล้วก็ไม่เข้าใจว่าธรรมเป็นอะไร ไปเจอแต่สิ่งที่ว่าประเพณี วัฒนธรรม นั้นเป็นส่วนหนึ่ง ถ้าคนปล่อยวางตรงนั้นได้มันถึงจะภาวนาได้ใจ ถ้าคนปล่อยตรงนั้น ไม่ได้ การภาวนาคือการปล่อยสิ่งนั้น สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่หยาบ ๆ มรรคหยาบฆ่ามรรคละเอียด ความคิดมันเป็นความหยาบ ๆ ความคิดของเราเป็นความหยาบ เป็นมรรค สัมมาอาชีวะคือเลี้ยง ชีวิตชอบ

แต่ถ้าเวลาประพฤติปฏิบัติขึ้นมา สัมมาอาชีวะคือเลี้ยงหัวใจชอบ อากาของใจ ใจจะ ย้อนกลับเข้ามาในหัวใจนี้ มันจะเลี้ยงหัวใจชอบ ถ้าเลี้ยงหัวใจชอบขึ้นมา มันจะเป็นมรรค มรรค จากภายนอก มรรคจากภายใน มรรคหยาบ ๆ ถ้ามรรคหยาบเราทิ้งมรรคหยาบไม่ได้ เราจะเกิด มรรคอย่างกลางไม่ได้ เราจะไม่มีมรรคอย่างละเอียดในหัวใจของเรา

มรรคอย่างละเอียดในหัวใจของเราคือมรรคที่เกิดขึ้นแล้วชำระฆ่ากิเลสได้ นั่นคือมรรคที่ เกิดขึ้นจากเรา เกิดขึ้นจากผู้ที่ปฏิบัติมัน มรรคของใครมรรคของบุคคลนั้น ทำลายกิเลสของบุคคล นั้น แล้วเกิดขึ้นแล้วดับไป ทำลายแล้วหมดสิ้นไป มรรค ๔ ผล ๔ ในหัวใจของแต่ละดวงเกิดขึ้นมา จากหัวใจ เกิดขึ้นมาจากการประพฤติปฏิบัติ เกิดขึ้นมาจากภาวนาของใจดวงนั้น นั่นถึงเป็น ประโยชน์กับใจดวงนั้น ใจดวงนั้นถึงว่าเกิดขึ้นมาเจอธรรมแล้วให้มันได้สมประโยชน์จากธรรม นั้น

ธรรมที่เป็นของเก่าแก่ก็เป็นของเก่าแก่อยู่อย่างนั้น หัวใจก็ของเก่าแก่แต่ไม่เห็นว่าเป็นหัวใจ
เก่าแก่เลยนะ ไม่เห็นว่าการเกิดการตายนี้เป็นของเก่าแก่ ก่อเกิดตายมา ๆ ไม่รู้จักภพที่ชาติ แล้วจะ
เกิดตายอย่างนี้ตลอดไป ของเก่าแก่กับของเก่าแก่มันจะเข้าคู่กันได้ถ้ามันเป็นประโยชน์ถ้าลืมตา ถ้า
ไม่ลืมตาของเก่าแก่เราก็เลยมองข้ามไปว่าของเก่าแก่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นประโยชน์กับเราก็
ไม่เป็นประโยชน์กับทุก ๆ คน เอวัง